

КРУП'ЯНІ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Глобальною проблемою всього світу є продовольча безпека та безпека продуктів харчування, які є основою національної безпеки будь-якої країни. Безумовно, це стосується і України як одного із потужних світових виробників зернової та круп'яної продукції. Продовольчою безпекою переймаються як передові країни, так і ті, що розвиваються. Відмінність лише у застосовуваних методах — від стримування цін на сільськогосподарську продукцію, забезпечення продуктами через роздрібну торгівлю, надання адресної допомоги окремим категоріям громадян аж до підвищення доходів до певного мінімального рівня [1]. Найуспішніша країна у частині скорочення масштабів незабезпеченості продовольством — Бразилія. Завдяки цілому ряду програм (шкільне харчування, сімейна стипендія, програма закупівлі продовольства безпосередньо у фермерів — не менше третини таких продуктів) тут за останні десять років майже на чверть скоротили категорію тих, хто недоїдає. Досвід Бразилії для нас цікавий тим, що вона, як і Україна, є нетто-експортером сільськогосподарської продукції. В Індії адресну допомогу надають безпосередньо харчовими продуктами — безплатно або за пільговими цінами. Нею охоплено майже третину із 1,2 млрд чол. населення. Вартість такої програми перевищує 22 млрд дол. на рік. Звісно, така допомога надзвичайно складна в адмініструванні, потребує величезних витрат на зберігання, транспортування. За останні роки Індія захлинається від небувалих урожаїв. Парадокс, але зерно псується на елеваторах, а значна частина населення, як і раніше, недоїдає. Методи посилення продовольчої безпеки у світі різноформатні. Вони враховують як специфіку країни та характеристики громадян, котрі потребують допомоги на харчування, так і певні вади.

Сучасний вітчизняний ринок круп відрізняється стабільністю споживання, в цілому кілька років росте тільки преміальний ціновий сегмент. Пояснюється це подальшим розшаруванням населення на бідних і багатих. Якщо основну масу споживачів цікавить дешева пропозиція, то українців з рівнем доходів вище середнього звертають увагу на якісну екзотичну продукцію [3]. При цьому для заможних споживачів ціна практично не важлива, але обсяг попиту в цій категорії обмежений, вимоги високі, а кількість багатих гурманів не перевищує 5-15% всіх споживачів. Урбанізація і зростаючі тимчасові витрати на дорогу з роботи і на роботу в містах-мільйонниках диктують тенденції зростання різновидів нових продуктів швидкого приготування. Основні тенденції - це розширення пропозиції в сегментах порційних круп, готових до вживання, очевидна. Все більш широко представлені продукти, оброблені паром, продукти в разових упаковках, для споживання яких достатньо залити їх окропом на кілька хвилин або просто розігріти. За останнє десятиліття відбулося розширення асортименту за рахунок суміші товчених, оброблених круп, в тому числі з додаванням різних сушених фруктів. Особливою популярністю стали користуватися вівсяні пластівці. Не вичерпаний потенціал функціонального здорового харчування. Немає пропозиції збалансованого готового продукту, який міг би стати поширеним заміном традиційних круп'яних страв для сніданку, обіду або вечері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. актуальність питання продовольчої безпеки дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, зокрема як П. Саблук, Б. Пасхавер, Р. Тринько, О. Гойчук, П. Руснак, П. Лайко, М. Бабієнко та інші. Проте питання продовольчої безпеки не можна вважати вичерпаними, їх потрібно продовжувати вивчати та аналізувати.

Завдання дослідження полягає у вивченні сучасних тенденцій регіональних та світових особливостей вирощування та виробництва круп'яних культур, перспектив розвитку круп'яної індустрії, основних напрямів активізації продовольчого сектора.

Виклад основного матеріалу. Фактором, що впливає на розподіл сил у круп'яної індустрії, може стати мережевий ритейл, що набирає з кожним роком ринкову силу і розширює на полицях продукцію під власною торговою маркою. Враховуючи не велику відмінність брендованої і небрендовану круп'яної продукції з точки зору якості, а також прогнози аналітиків щодо зростання сегмента СТМ і по спаду купівельної спроможності, можна припустити, що саме мережевий ритейл, контролюючи канали збуту, виступить «законодавцем мод» на ринку круп.

Беручи до уваги вагомий внесок круп'яної індустрії в економіку країни і вирішення демографічних проблем, участь держави в наданні субсидованих кредитних ресурсів має бути збільшена. Підвищення рівня державної підтримки підприємствам харчової та переробної промисловості буде надавати позитивний вплив на розвиток сільськогосподарського виробництва, знімаючи обмеження за обсягами переробки сировини на новій техніко-технологічній базі, створюючи умови для розширеного відтворення. Перехід до інноваційного типу розвитку передбачає включення нових факторів економічного зростання, що відповідають викликам довгострокового періоду. Дія цих факторів забезпечить вихід української харчової та переробної промисловості на траєкторію стійкого зростання з середнім темпом 105,5 - 107,5% на рік [5].

Особливість переходу до інноваційного типу розвитку полягає в тому, щоб в умовах глобальної конкуренції досягти рівня розвинених країн за показниками ефективності виробництва, можливого в умовах модернізації технічної бази промисловості, пріоритетного розвитку галузей орієнтованих на випуск соціально значущих продуктів харчування, забезпечення випереджаючого розвитку галузей, що дозволяють в максимальному ступені реалізувати національні конкурентні переваги. Такий підхід вимагає реалізації комплексу взаємопов'язаних за ресурсами, термінами і етапам перетворень за наступними напрямками

Згідно з Глобальним індексом у галузі безпеки харчування, Україна посідає 48 місце серед 107 досліджених країн світу. За трьома основними показниками, що їх беруть до уваги експерти – наявність, доступність, а також якість та безпека харчування, держава посідає відповідно 51, 43 та 44 місця. Серед сильних сторін України у сфері забезпечення власного населення продуктами харчування в індексі названі такі аспекти: низький рівень недоїдання (5%); невелика кількість людей, що перебувають за межею бідності (0,08%); безпека харчування; змінність продукції сільськогосподарського сектора; достатність забезпечення продуктами харчування; присутність соціальних програм із гарантування безпеки харчування; доступ фермерів до фінансування та ін. [4]. З-поміж недоліків української харчової промисловості індекс наголошує на наступних: корупція («найвищий ризик»); низький рівень ВВП (\$7,400 / душу населення); значна частка продуктів харчування у складі витрат домашніх господарств (55,7%). Перші місця у рейтингу посіли США, Норвегія, Франція, Австрія та Швейцарія. Найгіршими є показники держав Бурунді, Судану, Того, Чаду та Демократичної Республіки Конго. Росія та Білорусія у рейтингу посідають 40 та 46 місця відповідно. Інші сусіди України - Польща, Угорщина, Румунія та Словаччина займають 27, 28, 33 та 37 позиції рейтингу.

Україна активно експортує крупи. Найбільш активно купують цей продукт Білорусь, Лівія, Росія, Молдова і США. Поставки на зовнішній ринок не тільки зерна, але і продукції його переробки, мають велике значення для аграрного сектора. Оскільки крупи є продукцією з доданою вартістю, виробники отримують більший дохід і зростають надходження в бюджет.

3 липня минулого року (початок 2012/2013 маркетингового періоду) за квітень поточного на зовнішні ринки було поставлено майже 111 тисяч тонн круп. Цей обсяг вдвічі перевищив показники за аналогічний період 2011/2012 маркетингового періоду. Найактивнішими покупцями вітчизняної крупи стали Білорусь (38% обсягів), Лівія (29%), Росія (8%), Молдова (8%) і США (4%). Обсяги виробництва круп не лише повністю задовольняють внутрішній ринок, а й дозволяють постійно нарощувати експорт.

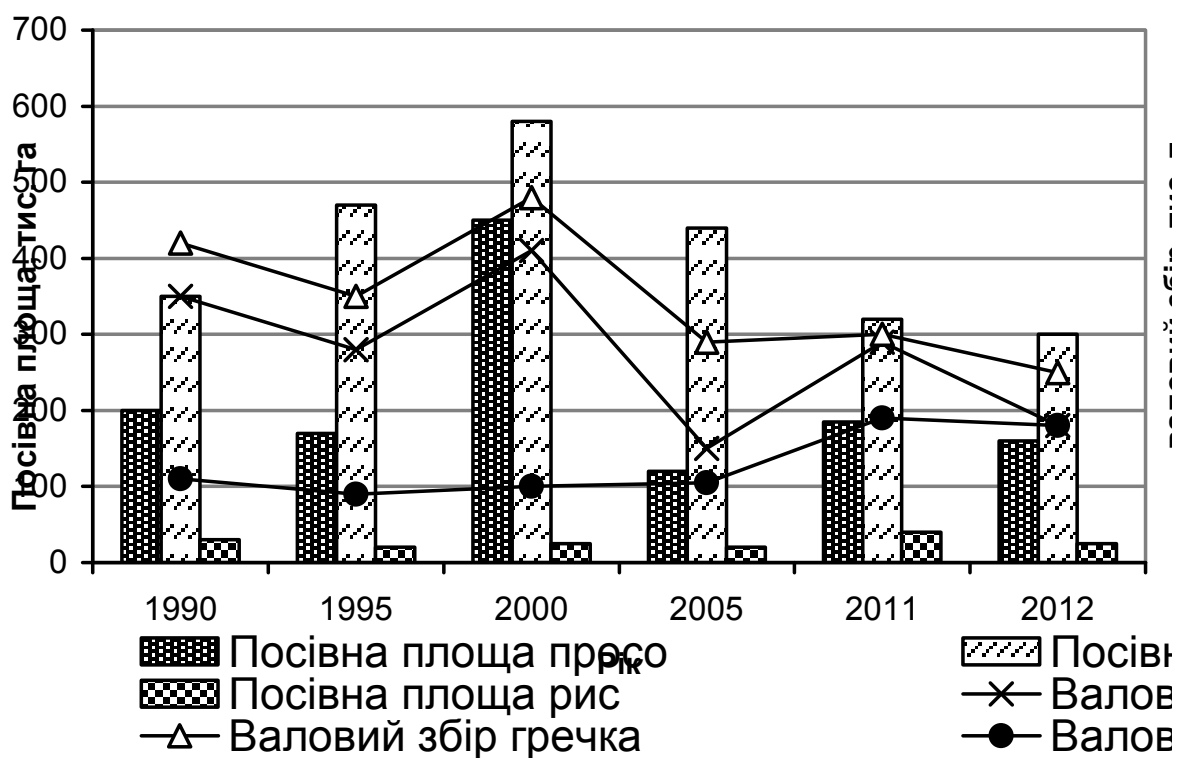

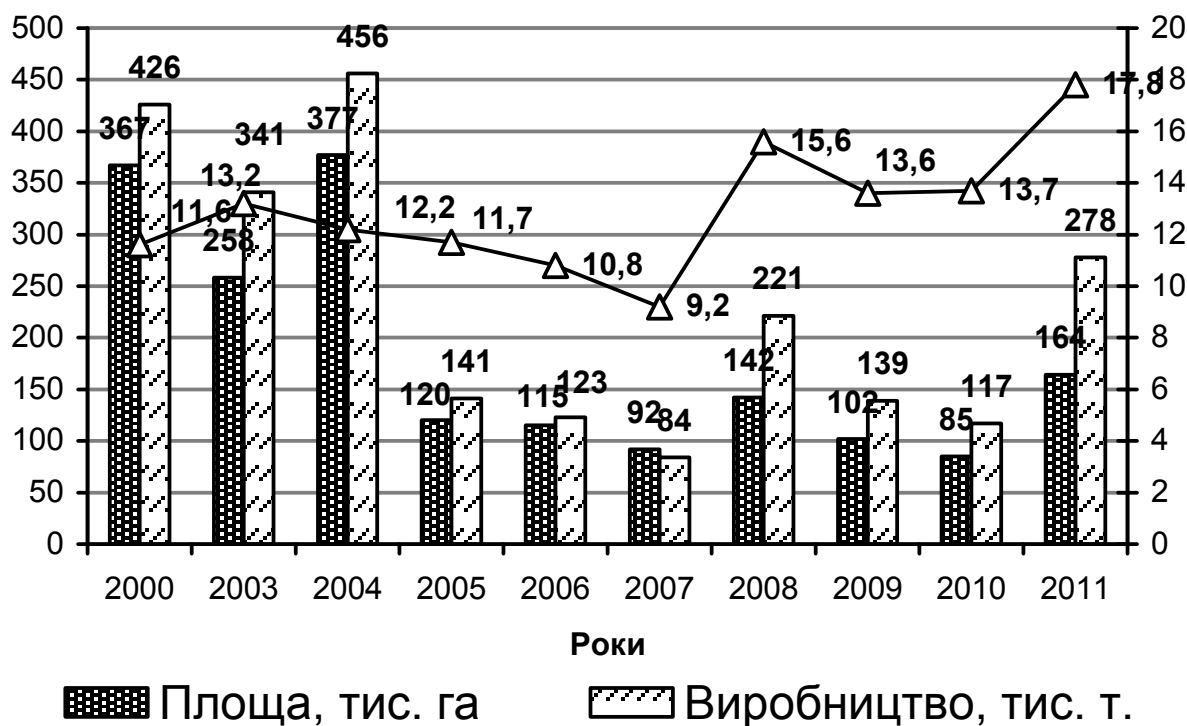
Рис. 1. Посівні площі та валові збори круп'яних культур в Україні у 1990–2012 роках

Просо в аграрному секторі України ніколи не займало провідної ролі серед сільськогосподарських культур. Але воно було і залишається в структурі посівних площ. Це одна з основних круп'яних культур України, цінність якої визначається практично безвідходним використанням продуктів переробки в харчовій, кормовій, фармацевтичній, мікробіологічній, промисловій галузях виробництва, а також можливістю вирощування у післязливних та післяюкісних посівах і як страхова культура для пересіву озимих. У складі пшона вміст білка становить 12 %, крохмалю 81 %, жиру 3,5 %, клітковини 1-2 %. Зерно багате на мінеральні речовини, мікроелементи, вітаміни В1, В2, В5, В6, С, каротиноїди та інші фізіологічно активні елементи.

В Україні спостерігаються зміни клімату: температура повітря стала вищою, зменшились запаси вологозабезпечення, часті посухи, які можуть виникати в різні періоди протягом вегетації. Все частіше погодні умови відіграють основну роль в отриманні конкурентоспроможного врожаю, а рівень витрачених коштів зростає з кожним роком. Навіть проведення усіх агротехнічних заходів вчасно і на найвищому рівні та отримання дружніх сходів не гарантує високого врожаю. Затяжна посуха в критичний період розвитку рослини зводить всю виконану роботу нанівець. Тому потрібно шукати альтернативу у доповненні сівозміни більш посухостійкими культурами, щоб зменшити ризик неврожаю. І однією з таких культур є просо. Висока адаптивність проса до ґрунтових та кліматичних умов дозволяє вирощувати його на рівнинах та гірських місцевостях, на солонцюватих ґрунтах, у посушливих регіонах. Фізіологічні властивості рослин забезпечують реалізацію потенціалу продуктивності при підвищених температурах і посушливих умовах вирощування, що вказує на можливість його ефективного використання у зв'язку з тенденцією зміни клімату[6].

В теперішній час просо вирощується в США, Індії, Китаї, Нігерії, Мексиці, Судані, Аргентині, Буркіна-Фасо, Ефіопії, Австралії, Колумбії та Танзанії. У 2008 році світове виробництво всіх видів проса становило 65,5 млн т, в тому числі справжнього проса приблизно 35,7 млн т.

Суттєве збільшення урожайності і валових зборів зерна круп'яних культур, і проса також, є актуальним завданням не тільки в Україні, але і всьому світі, де є загроза продовольчої кризи, вирішення якої частково здійснюватиметься споживанням відносно дешевих крупів, експортером яких може бути наша держава. Вирішити цю проблему можливо шляхом впровадження у виробництво сортів проса зі стабільно високим рівнем урожайності і показниками якості зерна і крупи з дотриманням сучасної сортової технології вирощування з урахуванням всіх ґрунтово-кліматичних умов зони і потреб сорту.

ис.2 Динаміка виробництва проса в Україні

Значне зниження площ посіву проса майже на 68 % розпочалося у 2005 році і в наступні роки не перевищувала 142 тис. га, що, напевно, пов'язано з низькою урожайністю, відсутністю нових інтенсивних і адаптованих сортів. За останні роки площі посіву проса значно змінювалися від 85 тис. га в 2010 до 164 тис. га в 2011 роках, що сягає майже 52%. На збільшення валового виробництва зерна вплинуло розширення посівних площ та підвищення урожайності. Хоча ці показники врожайності не можна назвати високими, позаяк потенціал проса значно вищий і може досягати рівня 3-4 т/га.

Найбільш придатними зонами для вирощування проса є Степова і Лісостепова в зоні Полісся. Не всі області займаються просо сіянням. Чернівецька і Закарпатська області зовсім не висівають цю культуру, не значні площі зосередженні в Івано-Франківській і Львівській, Волинській, Тернопільській, Рівненській, Хмельницькій областях - від 0,2 до 0,6 тис. га. Але попри це формується досить конкурентоспроможна урожайність від 0,94 т/га у Волинській до 2,34 т/га у Львівській областях, що підтверджує ще раз пристосованість культури проса до різних умов вирощування.

Найбільші площі вирощування проса, за даними Державної служби статистики України, в 2011 році були зосередженні на Дніпропетровській –19,8 тис. га, Запорізькій – 17,3 тис. га, Миколаївській – 16,1 тис. га, Харківській–14,5 тис. га, Херсонській – 14,4 тис. га. Найбільші валові збори, за підсумками минулого року, отримали у Харківській області (33,1 тис. т), Дніпропетровській (33 тис. т), Запорізькій (25,8 тис. т). Найвищу врожайність

зерна з 1 га отримали аграрії Полтавщини (2,65 т/га), Харківщини і Черкащини (на рівні 2,42 т/га). Основне виробництво проса зосереджене в сільськогосподарських підприємствах. Так, за підсумками року агроформуваннями було зібрано 132,6 тис. т. Питома вага господарств населення у загальному виробництві зерна становила 19 %, фермерських господарств - 28 %[2].

За даними Програми «Зерно України-2015» збільшиться виробництво зерна в державі у 2015-2017 роках до 71-80 млн т. Посівні площі зернових культур мають становити близько 16 млн га, у тому числі площі посіву проса і сорго — 0,5 млн га.

Таблиця 1

Прогнозовані показники виробництва зерна в 2015 та 2017 роках

Культура	2015 рік			2017 рік		
	Площа посіву, тис. га	Урожайність, т/га	Валовий збір, тис. т.	Площа посіву, тис. га.	Урожайність, т/га	Валовий збір, тис. т.
Просо, сорго	500	4,21	2105	500	4,73	2365

В програмі також відмічено, що найбільші площі цієї культури планується зосередити в областях, таких як Одеська та Миколаївська, Запорізька і Херсонська, а також Дніпропетровська і Донецька.

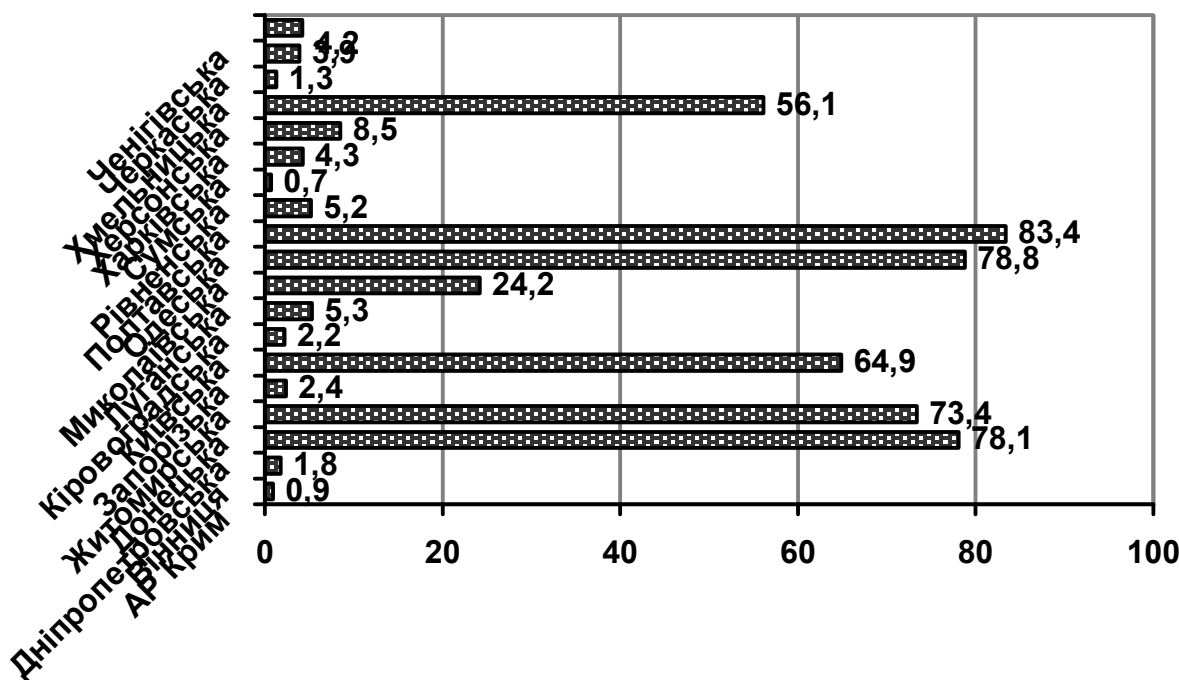

Рис. 3. Прогнозовані площі посіву проса у регіонах України на 2015 рік (тис. га)

За прогнозованими показниками урожайність проса повинна становити 4,21-4,73 т/га. Такого рівня можна досягнути лише при використанні сучасних і оновлених технологій вирощування. Багаторічними дослідженнями вирощування проса встановлено, що головним напрямом підвищення ефективності землеробства в сучасних умовах є комплексний підхід до розробки науково обґрунтованих сівозмін у поєднанні з раціональною системою добрив і збереженням ґрунтової родючості та підбір високопродуктивних сортів адаптованих до конкретних умов вирощування.

Висновки. В умовах становлення і розвитку ринкових відносин в АПК України найбільш гостро стоїть завдання формування протівитратного механізму осподарювання,

найбільш ефективного використання екологічних, земельних, трудових, матеріальних та інших ресурсів при необхідності їх якісного і кількісного відтворення.

Постійною глобальною проблемою для кожного підприємства є єдине завдання: щороку виробляти продукцію краще, дешевше і більше, ніж в минулому. Загальною проблемою для вирішення задачі є потреба в постійному живому зростанні праці. Резерви цього росту в сільському господарстві України в порівнянні з досягнутим рівнем в Європі практично безмежні. Достатньо відмітити, що в кінці 90-х років річний виробіток на одного працівника в сільському господарстві України становив 3,15 тис. доларів, в Європі - в середньому 6,35, Швейцарії - 30,75, Німеччині - 17,25 тис. доларів. В умовах нестачі матеріально-технічних ресурсів використання адаптованих факторів для сучасних технологій є найдоступнішим і найдешевшим агрозаходом, з допомогою якого можна корегувати рівень урожайності. А для цього потрібно збільшувати інвестиції в галузь, особливо в технології і сучасну техніку.

Вирішення цих завдань створить базис для початку переходу до нового технологічного укладу з використанням ресурсозберігаючих біо-і нанотехнологій, розширенню диверсифікації виробництва та дотриманню нових вимог екологічного законодавства. На цьому етапі (2017-2020 рр.) необхідно вирішувати такі завдання:

- впровадження інноваційних технологій в усіх галузях харчової промисловості, вирішення проблеми їх кадрового забезпечення;
- розширення позицій українських компаній на світових продовольчих ринках, створюючи тим самим необхідні умови для економічного зростання;
- забезпечення інтенсивної технічної модернізації виробництв на базі ресурсозберігаючих екологічно - безпечних технологій.

Анотація

В статті розглянуто сучасні тенденції регіональних та світових особливостей вирощування та виробництва круп'яних культур. Досліджено перспективи розвитку круп'яної індустрії, основні напрями активізації продовольчого сектора України.

Ключові слова: круп'яна індустрія, продовольча безпека, державна підтримка

Аннотация

В статье рассмотрены современные тенденции региональных и мировых особенностей выращивания и производства крупяных культур. Исследованы перспективы развития крупяной индустрии, основные направления активизации продовольственного сектора Украины.

Ключевые слова: крупяная индустрия, продовольственная безопасность, государственная поддержка

Annotation

The article deals with the current trends of regional and global features of cultivation and production of cereal crops. Prospects of grinding industry, the basic directions of intensification of the food sector in Ukraine.

Keywords: cereal industry, food safety, public support

Список використаної літератури:

1. Батюк Л.А. Продовольча безпека та досвід її забезпечення в деяких розвинутих країнах світу / Л.А. Батюк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : економічні науки. Вип. 105. — Харків: ХНТУСГ. — 2012. — С.72–79.
2. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2008-2014 роках. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.me.gov.ua/file/link/120720/file/zvit.doc.

3. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки / О.І. Павлов // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 97-103.
4. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища: публікації [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. –Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
5. Тринько Р.І. Продовольча безпека : аналітична діагностика : монографія / Р.І. Тринько. – Львів, 2013. – 168 с.
6. Шпичак О.М. Проблеми ємності внутрішнього споживчого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні в контексті купівельної спроможності населення / О.М. Шпичак // Економіка АПК. –2013. – № 6. – С. 5-13.